

УДК 339.92

**ОГЛЯД ФІНАНСОВИХ І НЕФІНАНСОВИХ ЧИННИКІВ ВПЛИВУ
ДІЯЛЬНОСТІ ТНК НА ЕКОНОМІКУ**

Юнацький М.О.,

к.е.н., доцент кафедри фінансів та банківської справи
Донецький національний університет економіки і торгівлі
імені Михайла Туган-Барановського, м. Кривий Ріг, Україна

Досліджено економічну основу створення транснаціональних корпорацій, визначено ТНК як інститут або організацію, обґрунтовано умови розміщення основних підрозділів ТНК, виявлено фінансові і не фінансові фактори впливу транснаціоналізації на економіку держави, оглянуто загрози національній економіці, які виникають внаслідок діяльності ТНК.

Ключові слова: транснаціональна корпорація, глобалізація, транснаціоналізація, регулювання діяльності ТНК, іноземні інвестиції, ризики процесу транснаціоналізації.

Юнацкий М.О.

Исследовано економіческую основу создания транснациональных корпораций, определение ТНК как институт или организацию, обоснованы условия размещения основных подразделений ТНК, выявлены финансовые и нефинансовые факторы влияния транснационализации на экономику государства, определены угрозы национальной экономике, которые возникают в результате деятельности ТНК.

Ключевые слова: транснациональная корпорация, глобализация, транснационализация, регулирования деятельности ТНК, иностранные инвестиции, риски процесса транснационализации.

Iunatskyi M.O.

The economic basis for the establishment of transnational corporations is determined, TNCs are defined as an institution or organization, the conditions of placement of main TNCs have been substantiated, financial and non-financial factors

of transnationalization influence on the state economy have been identified, threats to the national economy arising from the operation of TNCs have been examined.

Key words: transnational corporation, globalization, transnationalization, regulation of the activity of TNCs, foreign investments, risks of the process of transnationalization.

Постановка проблеми у загальному вигляді. ТНК (транснаціональні корпорації) впроваджуються у сферу господарської діяльності національних урядів та вносять корективи у їх політику. Їх вважають пануючим елементом світового господарства. Вони є каталізатором розвитку нових технологій.

Сукупний дохід двохсот найбільших компаній України в 2016 році становив 2,3 трлн грн, що майже дорівнює номінальному ВВП країни - 2,4 трлн грн в 2016 році. У порівнянні з 2015 роком сукупний дохід 200 найбільших компаній виріс на 14%, або на 281 млрд грн. [1]. Вищенаведене свідчить про актуальність теоретичного осмислення феномену транснаціональної корпорації, про необхідність його наукового дослідження.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідження діяльності ТНК присвячено достатню кількість робіт як закордонній, так і у вітчизняній літературі. Серед зарубіжних авторів слід виділити Дж. Бейлі, Дж. Даннінга [2], Г. Кейвс [3], Г. Коуза, С. Майерса, С. Хаймера [4]. У вітчизняній літературі ця проблематика представлена працями О. Рогача [8], В. Рокоча [9], І. Гайдуцького [10].

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Незважаючи на таке глибоке дослідження та значний інтерес до діяльності транснаціональних корпорацій, залишився невирішеним ряд проблем, серед яких особливе значення мають фактори впливу діяльності ТНК на економіку в умовах глобалізації. Транснаціональні корпорації з величезною швидкістю трансформуються, але в той же час динамічно змінюється й зовнішнє середовище їх функціонування. У сучасній економічній науці детально не з'ясовані взаємозв'язок і взаємний вплив ТНК та глобалізації. Негативний

вплив ТНК на країни, що розвиваються, доводить необхідність регулювання їх діяльності. Це, безсумнівно, вимагає більш глибокого наукового дослідження.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Метою дослідження є визначення економічної основи створення транснаціональних корпорацій, умов розміщення основних підрозділів ТНК, огляд фінансових і нефінансових факторів впливу транснаціоналізації на економіку держави, визначення загроз національній економіці, які виникають внаслідок діяльності ТНК.

Виклад основного матеріалу досліджень. Наприкінці ХХ – на початку ХХІ ст. спостерігається інтенсивне зростання зовнішньоекономічної діяльності, в якій транснаціональні корпорації (ТНК) виступають торговцями, інвесторами, розповсюджувачами сучасних технологій, стимуляторами міжнародної трудової міграції. Ці компанії відіграють провідну роль в інтернаціоналізації виробництва, в процесі розширення і поглиблення виробничих зв'язків між підприємствами різних країн. На початок третього тисячоліття міжнародне виробництво товарів і послуг у рамках ТНК становило 7% світового ВВП. ТНК займають передові позиції у світовому виробництві в галузях електроніки, автомобілебудування, хімічній і фармацевтичній промисловості. З діяльністю ТНК пов'язані сподівання й розчарування більшості країн світу, оскільки ці корпорації створили розвинуту мережу виробничої, науково-технічної, інвестиційної, торгової та культурної взаємозалежності країн і заклали підвалини глобальної економіки.

Сьогодні використовують визначення ТНК, запропоноване Організацією об'єднаних націй. Транснаціональна корпорація — найбільш потужна компанія корпоративного бізнесу, яка діє в рамках міжнародного масштабу і відіграє вирішальну роль у посиленні світогосподарських зв'язків; це гігантські, широко диверсифіковані як в галузевому, так і у географічному плані господарські структури, які за своєю економічною потужністю прирівнюються до деяких держав [5].

ТНК можна визначити як інститут або організацію:

- ✓ що здійснює виробництво або послуги, не менше, ніж у шести країнах;
- ✓ в якій задіяні не менше 25 іноземних працівників;
- ✓ структура активів якої складає не менше 25% капіталовкладень за кордоном;
- ✓ річний обіг якої не менше 1 млрд. дол.;
- ✓ обсяг реалізації товарів за межами головної (материнської) компанії складає не менше 20%;
- ✓ що проводить єдину стратегію управління розвитку національних підприємств, які входять в організаційну структуру ТНК [6, с. 2].

Для ТНК не існує поняття національних чи регіональних кордонів.

За даними ООН, зараз у світі існує більш як 65 тис. ТНК, що контролюють понад 850 тис. афілійованих зарубіжних компаній по всьому світу, у яких задіяно більш як 74 млн. чоловік. При цьому на території промислово розвинених держав розміщується понад 80% материнських компаній і близько 33% афілійованих, у країнах, що розвиваються, – відповідно 19,5 і майже 50, у колишніх соціалістичних державах – приблизно 0,5 і 17% [7].

Створення ТНК спрямоване на розподіл ринків та сфер впливу між найбільшими компаніями певних галузей виробництва. Капітал, залишаючись національним по суті, перетворюється у міжнародний за сферою своїх інтересів та характером використання (рис.1).

Вплив ТНК на технологічний прогрес в країнах, що розвиваються продовжує залишатися двоїстим. Навіть в розвинутих країнах передача технологій обмежена, за винятком виробництва комп'ютерів, напівпровідників і телекомунікаційного устаткування. У цих галузях ТНК передають нові технології компаніям, що знаходяться в їх повній власності. Внутрішній попит країн, що розвиваються на продукцію електроніки в значній мірі задовольняється через дочірні компанії ТНК. Виняток становлять деякі країни східної Азії, Бразилія і Індія, де виробництво цих виробів значно зросла на місцевих підприємствах. Основна частина інвестування ТНК в електроніку

країн, що розвиваються здійснюється в збірку і виробництво компонентів на "офшорних" підприємствах. Вплив ТНК на соціально-економічний розвиток країн, що розвиваються в значній мірі залежить від здатності останніх вишукувати ефективні форми і методи використання результатів міжнародного бізнесу в своїх економічних інтересах.

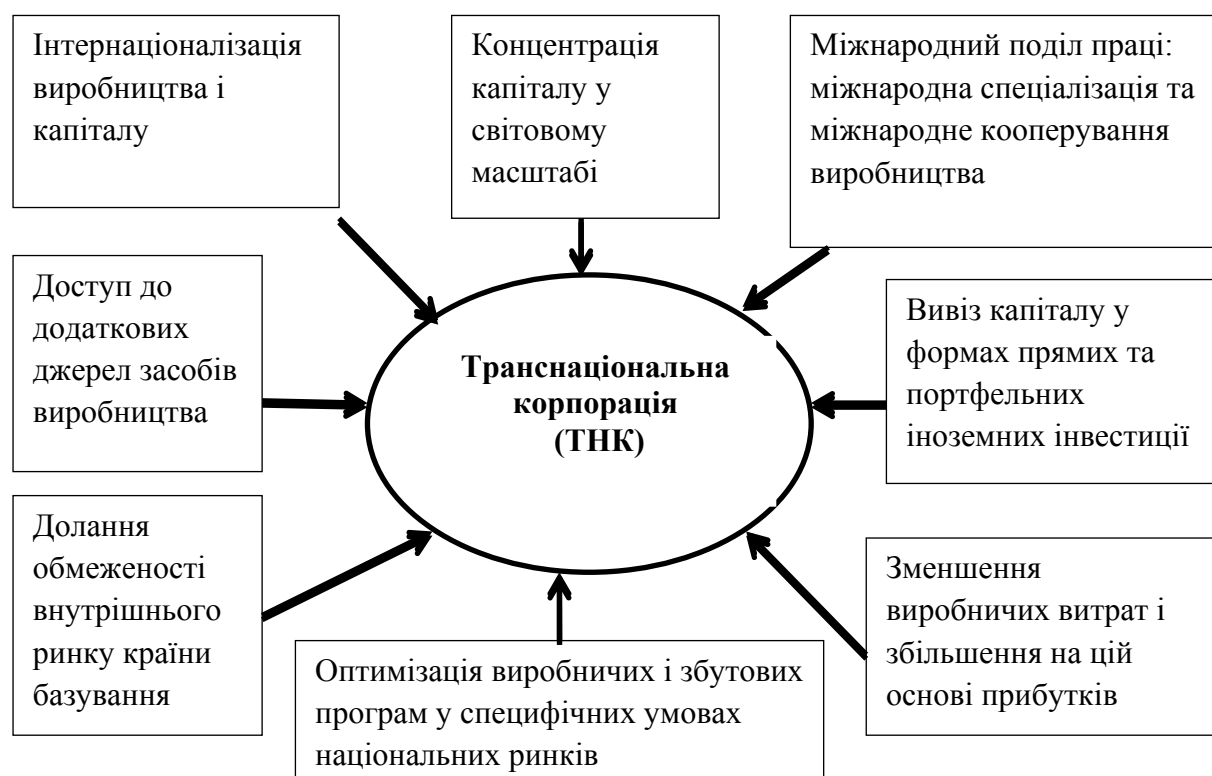

Рис. 1. Економічна основа створення транснаціональних корпорацій

Коли транснаціональна компанія приймає рішення про розширення діяльності за кордоном, вона вибирає країну і конкретний регіон на основі таких факторів, як: ринкові умови; фактори виробництва і робочої сили; витрати і кваліфікація кадрів; комунікації та інші інфраструктурні системи, комунальні послуги; економічні та фінансові умови; сприйняття культури; ризикові ситуації, включаючи політичний ризик (рис. 2). Якщо оцінка цих факторів позитивна, то країна залучає капітал широкого кола компаній, можливо, цілого ряду галузей промисловості. В іншому випадку країна (або регіон) буде відчувати великі труднощі з припливом зовнішніх інвестицій.

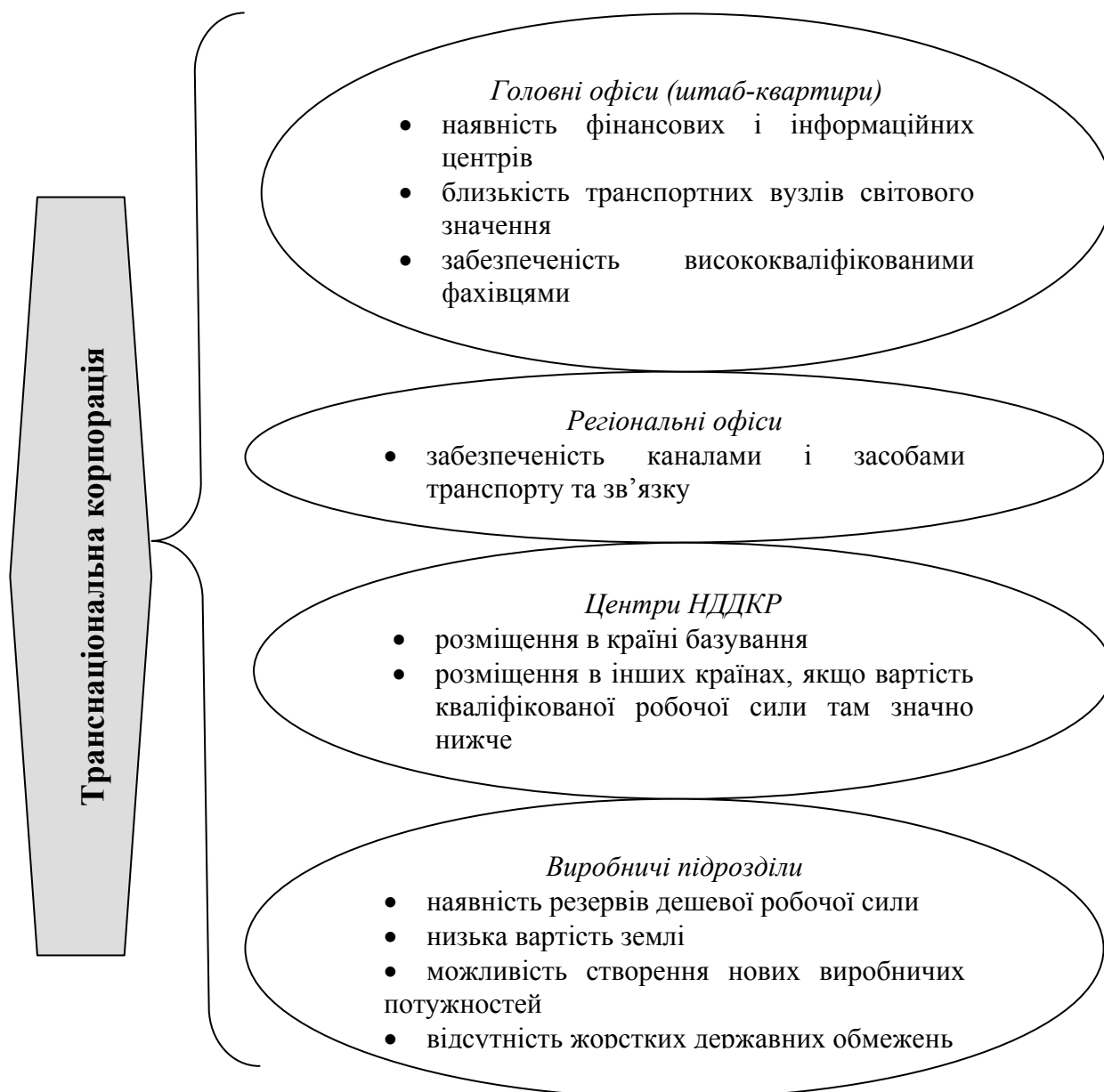

Рис. 2. Умови розміщення основних підрозділів транснаціональних корпорацій

Більшість країн зацікавлене в іноземних інвестиціях і стимулює їх залучення. Типовими прикладами стимулювання є податкові пільги і знижки на ранній стадії діяльності іноземних компаній, заохочення розміщення в найменш розвинених районах країни, захист від експропріації, гарантії від дискримінаційного застосування законів. На діяльність деяких іноземних компаній в даній країні місцева влада може накласти заборону. Це стосується

компаній, які мають погану міжнародну репутацію, небажаним здійснювати значні фінансові вкладення в економіку цієї країни, що представляє загрозу для її розвитку. Від транснаціональної компанії потрібно: інвестувати капітал в місцеві галузі та (або) брати участь у спільних проектах з місцевими партнерами; наймати на керівні посади місцевих працівників; передавати технології; сприяти розвитку місцевих ринків; забезпечувати зайнятість населення та навчання працівників.

Економіка України приваблює іноземних інвесторів природно-сировинною базою, відносно дешевою робочою силою та високим технічним рівнем підготовки спеціалістів.

Стратегія економічного розвитку України передбачає сприяння процесам транснаціоналізації українського корпоративного капіталу на користь нарощування його конкурентоспроможності і фінансового потенціалу, а не боротьбу з ними через реприватизацію.

В доларах дохід ТОП-200 компаній України становив \$85 млрд. Це скромний результат у порівнянні зі світовими гігантами. Так минулорічна виручка холдингу Alphabet (управляє Google) становила \$90,3 млрд, а виручка всесвітньо відомого виробника гаджетів – компанії Apple - \$215 млрд.

Перше та друге місце в рейтингу ТОП-200 компаній України посіли державні компанії – НАК "Нафтогаз України" (161 млрд грн) та ДП "Енергоринок" (131 млрд грн).

Основний дохід першої компанії забезпечили її дочки – найбільша газовидобувна компанія "Укргазвидобування" та оператор газотранспортної системи "Укртрансгаз".

Дохід ДП "Енергоринок", який є оператором розрахунків на енергетичному ринку, - це обсяг виробленої в Україні електроенергії в грошовому еквіваленті.

Третє місце у найбільшого гірничо-металургійного комбінату країни - "Арселор Міттал Кривий Ріг" (53 млрд грн), який належить міжнародній

корпорації ArcelorMittal. До речі, продаж комбінату глобальному інвестору – єдиний успішний кейс приватизації за часів незалежності України.

На четвертому місці ТОВ "АТБ-Маркет" – мережа супер-маркетів АТБ, або магазинів "для бідних". Замикає п'ятірку ТОВ "Кернел-трейд" з доходом 42,6 млрд грн. Група компаній "Кернел" Андрія Веревського займається виробництвом соняшникової олії та експортом зернових.

До десятки найбільших компаній потрапили: дистриб'ютор сигарет ТОВ "Тедіс Україна", ТОВ "ДТЕК Трейдинг" Ріната Ахметова, управляюча атомними станціями держкомпанія ДП "НАЕК "Енергоатом", "Маріупольський меткомбінат ім.Ілліча" Ахметова та ТОВ "Фоззі-Фуд". Остання входить в групу компаній "Фоззі", яка управляє мережами супер-маркетів "Сільпо", "Фора" та Fozzi [1].

Таким чином, найперспективнішими для формування українських ТНК областями є ВПК, машинобудування, авіаційна, ракетно-космічна, металургійна і хімічна промисловість, електроніка, транспорт, легка і харчова.

Позитивний вплив діяльності ТНК визначається наступним:

- ✓ сприяння модернізації капіталоемних виробництв;
- ✓ підвищення конкурентоспроможності економіки приймаючої країни;
- ✓ створення додаткових робочих місць і як результат зменшення безробіття;
- ✓ посилення конкурентних переваг на міжнародних товарних ринках;
- ✓ пожвавлення внутрішньої торгівлі і конкуренції;
- ✓ впровадження інновацій та випуск нових видів продукції;
- ✓ покращення загального рівня корпоративного управління;
- ✓ отримання додаткових ресурсів (капітал, управлінський досвід, кваліфікована праця);
- ✓ прискорений розвиток підприємницького сектора;
- ✓ підготовки кваліфікованих кадрів;
- ✓ зміцнення зовнішньоторговельних позицій країни (інтенсифікація

експорту, зменшення імпорту);

- ✓ збільшення обсягу ВВП;
- ✓ прискорення економічного зростання;
- ✓ збільшення податкових надходжень;
- ✓ поліпшення податкового режиму та дебіюрократизація економіки.

ТНК приносять в країну передові рішення в галузі менеджменту та маркетингу, сприяють впровадженню новітніх науково-технічних розробок шляхом трансферу технологій, інтенсифікації інноваційного процесу в приймаючій країні. Крім цього, ТНК відіграють важливу роль у поширенні міжнародних стандартів підготовки кваліфікованих кадрів. Усе перераховане призводить до зростання продуктивності праці та, як наслідок, до зростання ВВП приймаючої країни. Важливим є і вплив представників ТНК на місцеву адміністрацію з метою поліпшення податкового режиму чи дебіюрократизації окремих процедур (наприклад, пов'язаних з інвестуванням). У результаті прозорість економіки країни підвищується і, відповідно, підвищується її привабливість для інвесторів, що дозволяє залучати в країну додаткові капіталовкладення.

Але діяльність ТНК може приносити не тільки користь державам де вони розташовані. Тому слід розглянути ризики процесу транснаціоналізації української економіки.

Більшість дослідників проблем транснаціоналізації [8; 9; 10] виділяють наступні загрози національній безпеці від діяльності ТНК:

- ✓ тиск на уряд приймаючої країни. Чимала кількість ТНК настільки великі за розмірами, що за обсягом обороту перевершують окремі країни. Це дає їм можливість вести справи безпосередньо з главами держав і здійснювати тиск на органи влади з метою лобіювання власних інтересів;
- ✓ виснаження природних ресурсів. Кінцева мета діяльності ТНК — максимізація прибутку, тому можлива ситуація, коли досягнення цієї мети приведе до негативних економічних і соціальних наслідків всередині країни. Стимулювання штучного попиту внаслідок "запланованого старіння" товарів

викликає безмежне зростання виробництв, яке, в свою чергу, потребує все більше і більше ресурсів;

✓ ТНК можуть розташовувати екологічно небезпечні виробництва та підприємства з застарілою технікою на території приймаючої країни. ТНК можуть нав'язувати компаніям приймаючої країни неперспективні напрями в системі розподілу праці;

✓ маніпуляції в ціноутворенні та використання трансфертних цін з метою уникнення податків;

✓ представники приймаючої країни не допускаються до участі в проведенні науково-дослідницької діяльності;

✓ посилена експлуатація і встановлення зовнішнього контролю з боку ТНК;

✓ під час кризи капітали ТНК концентруються в країні базування, щоб стабілізувати внутрішню ситуацію;

✓ недотримання ТНК екологічних стандартів і проблема Greenwash. Діяльність ТНК, що шкодить довкіллю, тісно пов'язана з поняттям Greenwash – помилковою інформацією, що поширюється ТНК, для створення екологічного іміджу в очах громадськості. Ці зусилля ТНК спрямовані на те, щоб позиціонувати себе в очах громадськості як захисника природи і піти від санкцій за забруднюючу діяльність.

До вищезазначеного можна додати, що іноземні інвестори найчастіше «захоплюють» найперспективніші та найбільш розвинуті сектори приймаючих країн і можуть нав'язувати національним підприємствам свої корпоративну культуру, небезпечні технології, екологічно небезпечні матеріали тощо. В багатьох країнах такі галузі, як металургія, транспорт, суднобудування, енергетика та телекомунікації, є закритими для іноземних інвесторів, тому що вони є основою національної економічної безпеки. Проте Україна дозволяє іноземним інвесторам увійти в ці галузі, що, може призвести до зростання залежності економіки країни від іноземних ТНК.

ТНК зацікавлені в максимізації прибутку, а отже вони зацікавлені виключно у високоприбуткових галузях економіки. Це негативно впливає на конкурентоспроможність важливих для України галузях промисловості, таких як машинобудування, нафтопереробка, металургія, хімічна промисловість тощо, оскільки вони є інноваційно-залежними. В Україні процеси транснаціоналізації проходять шляхом поглинання стабільно функціонуючих підприємств. При чому замість впровадження нових технологій та обладнання на підприємстві впроваджуються нові програми виробництва без оновлення виробничих фондів. До того ж торгівля сировиною відбувається за трансфертними цінами і частіше за все з власними філіями.

У роки глобальної фінансової кризи ТНК доводиться вишукувати нові, більш ефективні форми і методи ведення міжнародного бізнесу для збереження своїх позицій в різних галузях світової економіки.

Висновки з цього дослідження. Формування українських ТНК може стати одним з стратегічних пріоритетів державної політики, яка за умови створення відповідного зовнішнього середовища (податкового стимулювання, у тому числі вибіркоче стимулювання перспективних підприємств і областей), сприятиме підвищенню конкурентоспроможності економіки і за рахунок ексклюзивних можливостей ТНК забезпечить виживання національних підприємств в умовах. В той час, як “чистий національний виробник” неминуче програє конкурентну боротьбу. При цьому забезпечення балансу між іноземними і українськими ТНК загострить конкурентну боротьбу на ринку і сприятиме як кращому задоволенню потреб споживачів, так і підвищенню конкурентоспроможності національної економіки.

Якщо основною метою діяльності ТНК є максимізація прибутку, то держава повинна сприяти розвитку інноваційного вектору саме національної економіки. Саме тому, ТНК відіграють двояку роль у розвитку національної економіки, яка полягає у поєднанні негативних ознак впливу поряд з

ПОЗИТИВНИМИ.

Література

1. Головнтьов С., Віннічук Ю. 200 найбільших компаній України 2016 року. [Електронний ресурс] / Режим доступу: https://biz.censor.net.ua/resonance/3033764/200_nayiblshih_kompanyi_ukrani_2016_roku
2. Dunning J.H. Location and the multinational enterprise: A neglected factor? / J.H. Dunning// Journal of International Business Studies. - 1998. - No. 29 (1). - Pp. 45-66.
3. Caves R.E. Multinational Enterprise and Economic Analysis / R.E. Caves. 2nd ed. Cambridge: Cambridge University Press. - 1996. - 324 p.
4. Hymer S.H. The multinational corporation and the international division of labor / S.H. Hymer // In: Cohen R. B. et al. (eds.). The Multinational Corporation: A Radical Approach. Papers by Stephen Herbert Hymer. Cambridge University Press: Cambridge. - 1979. - 534 p.
5. UNCTAD — United Nations Conference on Trade and Development [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.unctad.org/resonance/3033764>.
6. Молчанова Е. Взаємодія транснаціональних корпорацій з національними економіками на прикладі України [Електронний ресурс] / Е. Молчанова // Матеріали Фонду ім. Фрідріха Еберта, – 2012. – Режим доступу: <http://library.fes.de/pdf-files/bueros/ukraine/09718.pdf>.
7. Самофалов В. Глобальний виклик транснаціональних корпорацій. [Електронний ресурс] / Режим доступу: https://dt.ua/ECONOMICS/globalniy_viklik_transnatsionalnih_korporatsiy.html
8. Рокоча В.В. Транснаціональні корпорації / В.В. Рокоча, О.В. Плотніков, В.Є. Новицька. – К.: Тфксон, 2001. – 304 с.
9. Рогач О.І. Транснаціональні корпорації в світовій економіці: монографія / О.І.Рогач. — К.: Видавничо- поліграфічний центр "Київський університет", 2005. — 176 с.

10. Гайдуцький І.П. Перші кроки входження транснаціональних корпорацій в СНД / І.П. Гайдуцький //Економіка АПК. — 2008. — № 3. — С. 66—70.

REFERENCES:

1. Golovniv S., Vinnychuk Y. (2016) 200 naybil'shykh kompaniy Ukrayiny 2016 roku [The 200 largest companies of Ukraine in 2016.] Available at: https://biz.censor.net.ua/resonance/3033764/200_nayiblishih_kompaniy_ukrani_2016_rok_u (accessed 10 march 2018).
2. Dunning J.H. (1998) Location and the multinational enterprise: A neglected factor? *Journal of International Business Studies*. No. 29 (1), pp.45-66
3. Caves R.E. (1996) *Multinational Enterprise and Economic Analysis* / R.E. Caves 2nd ed. Cambridge: Cambridge University Press. 324 p.
4. Hymer S.H. (1979) The multinational corporation and the international division of labor. *The Multinational Corporation: A Radical Approach*. Papers by Stephen Herbert Hymer. Cambridge University Press: Cambridge. 534 p.
5. UNCTAD (2016) - United Nations Conference on Trade and Development Available at: <http://www.unctad.org/resonance/3033764>. (accessed 10 march 2018)
6. Molchanova E. (2012) Vzayemodiya transnatsional'nykh korporatsiy z natsional'nymy ekonomikamy na prykladi Ukrayiny [Interaction of transnational corporations with national economies on the example of Ukraine] *Materials of the Fund them. Friedrich Ebert. (Electronic journal)* Available at: <http://library.fes.de/pdf-files/bueros/ukraine/09718.pdf>. (accessed 10 march 2018)
7. Samofalov V. (2018) Hlobal'nyy vyklyk transnatsional'nykh korporatsiy. [Global Challenge for Transnational Corporations] (Electronic journal) Available at: https://dt.ua/ECONOMICS/globalniy_viklik_transnatsionalnih_korporatsiy.html (accessed 10 march 2018)
8. Rococho V.V., Plotnikov O.V., Novitskaya V.E. (2001) *Transnatsional'ni korporatsiyi [Transnational Corporations]* Kyiv .: Txxon, p. 304

9. Rogach O.I. (2005) Transnatsional'ni korporatsiyi v svitoviy ekonomitsi [Multinational corporations in the world economy: monograph]: . K.: Publishing Polygraphic Center "Kyiv University", p. 176

10. Gaiducky I.P. (2008) Pershi kroky vkhodzhennya transnatsional'nykh korporatsiy v SND [The first steps of the entry of transnational corporations in the CIS] Economy of agroindustrial complex. No. 3. pp. 66-70